



Pázmány Law Working Papers
2020/16

Schanda Balázs
**A keresztény kultúrán alapuló
értékrend szerinti nevelés kérdése**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest
<http://www.plwp.jak.ppke.hu/>

A keresztény kultúrán alapuló értékrend szerinti nevelés kérdése

SCHANDA BALÁZS (PPKE JÁK)

egyetemi tanár

Az Alaptörvény 9. módosítása (2020. december 22.) az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdését egy új mondattal egészítette ki. Ennek nyomán a rendelkezés az alábbi szöveggel van hatályban:

„(1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. Magyarország védi a gyermekek születési nemének megfelelő önazonossághoz való jogát, és biztosítja a hazánk alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést.”

A javaslat indokolása szerint: „Az alkotmányozónak ezért világosan rögzítenie kell a gyermekeket és az eljövendő generációk jogait védeni hivatott alapvető garanciákat, mint az anya nőként, az apa férfiként való teremtettsége; a gyermek születési nemének megfelelő önazonossághoz való, valamint azon joga, hogy Magyarország alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelésben részesüljön. Ezek a gyermekek és az eljövendő generációk legfontosabb érdekeit szolgáló alapvetések stabil alapot biztosítanak arra, hogy hazánk az eljövendőben is biztonságot nyújtó, erős közösségként maradjon fenn. (...) A Javaslattal a fentiekhez illeszkedve biztosítja a gyermekek számára Magyarország alkotmányos identitásán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést, egyértelmű alapokat teremtve ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedék valamennyi tagja Magyarország magyar identitását, szuverenitását, a kereszténység nemzetmegtartó szerepét megismerhesse és megóvhassa.”

A kereszténység nemzetmegtartó szerepe, azaz történelmi szerepének elismerése a Nemzeti hitvallás erre vonatkozó fordulatára utal. Az alkotmányozó a keresztény kultúra védelmének parancsát – az alkotmányos önazonosság védelmének kötelezettsége mellett – 2018-ban, az Alaptörvény hetedik módosításával iktatta be az Alaptörvénybe.¹ Érdemi változást nem a keresztény kultúra oktatási célként tételezése jelent, hanem az, hogy a keresztény kultúrához az alkotmányozó egy értékrendet kapcsol, azaz egy értékrenden alapuló oktatást ír elő. Az alábbi írás a teljesség igénye nélkül az új rendelkezés értelmezéséhez keres néhány szempontot.

Kereszténység és állami iskolaügy – néhány német hivatkozás

Oktatási célok alkotmányos szinten történő rögzítése nem példa nélküli. A nemzetiszocialista diktatúra katasztrofális következményei nyomán a háború utáni Nyugat-Németországban a keresztény egyházakat rendkívüli társadalmi várakozás övezte: 1965-ben népesség 50%-a az Evangélikus, 46%-a a Katolikus Egyház tagja volt.² Ebben a viszonylag homogén társadalmi közegben alakult ki az új német – szövetségi és tartományi – alkotmányjog. A Bonni Alaptörvény értelmében az oktatásügy állami felügyelet mellett a tartományok ügye. Az Alaptörvény rögzíti, hogy a felekezeti hitoktatás rendes tantárgynak minősül (7. cikk). Bajorország alkotmánya (1946) előírja, hogy az iskolák ne csak tudást közvetítsenek, hanem a szívet és a jellemet is formálják. Legfőbb oktatási célként az istenfélelmet, az emberek vallási

¹ Ehhez: Schanda Balázs: Magyarország keresztény kultúrájának alkotmányos védelme. Jogtudományi Közlöny 74/4, 150-155 (2019)

² 96%-ról a muszlim bevándorlás, az újraegyesítés és a „kilépések” nyomán 52%-ra csökkent a két nagyegyház tagjainak össznépszerűségén belüli aránya. <https://www.bpb.de/nachschlagen/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/61565/kirche>

meggyőzésének és méltóságának tiszteletben tartását, az önuralmat, a felelősségtudatot és felelősségvállalást, a segítőkészséget, az igaz, jó és a szép iránti érdeklődést, valamint a természet és a környezet iránti felelősségtudatot határozza meg az alkotmányozó. A gyerekeket a demokrácia szellemében, a bajor haza és a német nép iránti szeretetben és a népek közötti kiengesztelődés szellemében kell nevelni, és külön gondot kell fordítani a fiúk és lányok csecsemőgondozással, gyermekneveléssel és háztartásvezetéssel kapcsolatos ismereteire.³ Nyilvánvaló, hogy az alkotmányozó elsősorban erkölcsi-értékrendi tartalmak közvetítését várja az iskoláktól.

Hasonló rendelkezést találunk a legnépesebb tartomány, Észak-Rajna-Vesztfália alkotmányában (1950): az nevelés céljai az istenfélelem, az emberi méltóság tisztelete és a társadalmi cselekvés iránti készség felébresztése.⁴ Amikor 2011. december 22-én a Linke („Baloldali Párt”) az Istenre történő hivatkozás törlésére irányuló javaslatot nyújtott be a törvényhozásnak, a kereszténydemokratáktól a szociáldemokratákon át a zöldekig és liberálisokig valamennyi párt síkra szállt a szöveg megőrzése mellett.⁵ A vitában Thomas Sternberg professzor (jelenleg a Zentralkomitee der deutschen Katholiken elnöke) arra utalt, hogy az Isten az alkotmányban nem egy meghatározott isten-fogalomhoz kapcsolódik, hanem inkább arra, hogy van a többségi akarat és a hasznosság szempontjai fölött egy magasabb nézőpont és felelősség.

Az újraegyesülés után, a többségében felekezeten kívüli népességű keleti tartományokban is megjelentek az oktatás értékelkötelezettségével kapcsolatos tartalmak. Szászország oktatási törvénye a keresztény hagyományhoz és az európai kultúrkörhöz kötné a tanulókat, hogy tiszteljék minden életet, szeressék embertársaikat, a békét, a környezetet, és a hazát.⁶ A keresztény hagyományra való utalás nem e hagyomány általános elfogadását jelenti, hanem olyan értékek forrását, melyeket a törvényhozó maga határozott meg. Thüringia oktatási törvénye a „humanizmus és a keresztény felebaráti szeretet” iránti elkötelezettséget emeli ki.⁷

³ Art. 131 (1) Die Schulen sollen nicht nur Wissen und Können vermitteln, sondern auch Herz und Charakter bilden.

(2) Oberste Bildungsziele sind Ehrfurcht vor Gott, Achtung vor religiöser Überzeugung und vor der Würde des Menschen, Selbstbeherrschung, Verantwortungsgefühl und Verantwortungsfreudigkeit, Hilfsbereitschaft, Aufgeschlossenheit für alles Wahre, Gute und Schöne und Verantwortungsbewußtsein für Natur und Umwelt. (3) Die Schüler sind im Geiste der Demokratie, in der Liebe zur bayerischen Heimat und zum deutschen Volk und im Sinne der Völkerversöhnung zu erziehen.

(4) Die Mädchen und Buben sind außerdem in der Säuglingspflege, Kindererziehung und Hauswirtschaft besonders zu unterweisen.

⁴ Artikel 7 (Grundsätze der Erziehung)

(1) Ehrfurcht vor Gott, Achtung vor der Würde des Menschen und Bereitschaft zum sozialen Handeln zu wecken, ist vornehmstes Ziel der Erziehung.

⁵ <https://www.nrw-evangelisch.de/uploads/AmAnfangwardasWort.pdf>

⁶ Sächsisches Schulgesetz § 1 „(3) Die schulische Bildung soll zur Entfaltung der Persönlichkeit der Schüler in der Gemeinschaft beitragen. Diesen Auftrag erfüllt die Schule, indem sie den Schülern insbesondere anknüpfend an die christliche Tradition im europäischen Kulturkreis Werte wie Ehrfurcht vor allem Lebendigen, Nächstenliebe, Frieden und Erhaltung der Umwelt, Heimatliebe, sittliches und politisches Verantwortungsbewusstsein, Gerechtigkeit und Achtung vor der Überzeugung des anderen, berufliches Können, soziales Handeln und freiheitliche demokratische Haltung vermittelt, die zur Lebensorientierung und Persönlichkeitsentwicklung sinnstiftend beitragen.”

⁷ Thüringer Schulgesetz (ThürSchulG) § 2 (1) Der Bildungs- und Erziehungsauftrag der Schule in Thüringen leitet sich ab von den grundlegenden Werten, wie sie im Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland und in der Verfassung des Freistaats Thüringen niedergelegt sind. Die Schule erzieht zur Achtung vor dem menschlichen Leben, zur Verantwortung für die Gemeinschaft, zu einem gewaltfreien und friedlichen Zusammenleben weltweit und zu einem verantwortlichen Umgang mit der Umwelt und der Natur. Sie pflegt die Verbundenheit mit der

Mindkét tartomány alkotmánypreambuluma – a Bonni Alaptörvényhez hasonló módon – utal az alkotmányozó Isten előtti felelősségére.

Míg az idézett és minden szempontból a keresztény hagyományba ágyazott bajor alkotmányszöveg elfogadása óta nem változott, a későbbi (és északabbra fekvő tartományok) normái integratívabb módon illesztettek egymás mellé különböző eszmekörökből származó értékeket.

A német alkotmányjog nem lát ellentmondást a közoktatás több tartományban rögzített keresztény jellege és az állam világnézeti semlegessége között. Más tartományokhoz hasonlóan Baden-Württemberg alkotmánya is deklarálja a közoktatási intézmények (a hitoktatás kivételével felekezeti) keresztény jellegét.⁸ A Szövetségi Alkotmánybíróság a badeni tartományi iskolák keresztény jellege kapcsán azt rögzítette, hogy oktatás keresztény meghatározottsága nem jelent az elvárhatónál nagyobb lelkiismereti terhet az adott vallási nevelést elutasító szülők és gyerekek számára, amennyiben nem alkalmaz világnézeti-vallási kényszert, illetve a valamennyi vallási és világnézeti felfogást tárgyszerűen és toleránsan közelít meg.⁹

A XVI. cikk (1) értelmezéséhez

Heimat in Thüringen und in Deutschland, fördert die Offenheit gegenüber Europa und weckt das Verantwortungsgefühl für alle Menschen in der Welt. Wesentliche Ziele der Schule sind die Vermittlung von Wissen und Kenntnissen, die Entwicklung von Fähigkeiten und Fertigkeiten, die Vorbereitung auf das Berufsleben, die Befähigung zu gesellschaftlicher Mitverantwortung und zur Mitgestaltung der freiheitlichen demokratischen Grundordnung sowie zum bewussten, selbst bestimmten und kritischen Umgang mit Medien, die Erziehung zur Aufgeschlossenheit für Kultur und Wissenschaft sowie die Achtung vor den religiösen und weltanschaulichen Überzeugungen anderer. Die Schüler lernen, ihre Beziehungen zu anderen Menschen nach den Grundsätzen der Gerechtigkeit, der Solidarität und der Akzeptanz sowie der Gleichberechtigung der Geschlechter und der verschiedenen Lebensweisen zu gestalten. Dabei werden die Schüler darauf vorbereitet, Aufgaben in Familie, Gesellschaft und Staat zu übernehmen und dazu angehalten, sich im Geiste des Humanismus und der christlichen Nächstenliebe für die Mitmenschen einzusetzen. Die Schule fördert den Entwicklungsprozess der Schüler zur Ausbildung ihrer Individualität, zu Selbstvertrauen und eigenverantwortlichem Handeln. Sie bietet Raum zur Entfaltung von Begabungen sowie für den Ausgleich von Bildungsbenachteiligungen. Die natürlichen Rechte der Eltern und die ihnen obliegenden Pflichten zur Erziehung ihrer Kinder bleiben davon unberührt. Die Schule wirkt Mobbing und Gewalt aktiv entgegen.

⁸ Artikel 15 (1) Die öffentlichen Volksschulen (Grund- und Hauptschulen) haben die Schulform der christlichen Gemeinschaftsschule nach den Grundsätzen und Bestimmungen, die am 9. Dezember 1951 in Baden für die Simultanschule mit christlichem Charakter gegolten haben.

(2) Öffentliche Volksschulen (Grund- und Hauptschulen) in Südwürttemberg-Hohenzollern, die am 31. März 1966 als Bekenntnisschulen eingerichtet waren, können auf Antrag der Erziehungsberechtigten in staatlich geförderte private Volksschulen desselben Bekenntnisses umgewandelt werden. Das Nähere regelt ein Gesetz, das einer Zweidrittelmehrheit bedarf.

(3) Das natürliche Recht der Eltern, die Erziehung und Bildung ihrer Kinder mitzubestimmen, muss bei der Gestaltung des Erziehungs- und Schulwesens berücksichtigt werden.

Artikel 16 (1) In christlichen Gemeinschaftsschulen werden die Kinder auf der Grundlage christlicher und abendländischer Bildungs- und Kulturwerte erzogen. Der Unterricht wird mit Ausnahme des Religionsunterrichts gemeinsam erteilt.

(2) Bei der Bestellung der Lehrer an den Volksschulen ist auf das religiöse und weltanschauliche Bekenntnis der Schüler nach Möglichkeit Rücksicht zu nehmen. Bekenntnismäßig nicht gebundene Lehrer dürfen jedoch nicht benachteiligt werden.

(3) Ergeben sich bei der Auslegung des christlichen Charakters der Volksschule Zweifelsfragen, so sind sie in gemeinsamer Beratung zwischen dem Staat, den Religionsgemeinschaften, den Lehrern und den Eltern zu beheben.

⁹ BVerfGE 41, 29

A nemzeti köznevelésről szóló törvény rögzíti az állami-önkormányzati nevelési-oktatási intézmények vallási-világnézeti pluralizmusát: a vallási-világnézeti információkat tárgyilagosan és sokoldalúan kell megközelíteniük, tiszteletben tartva minden érintett meggyőződését.¹⁰ A nem állami fenntartók működtethetik vallási, világnézeti tekintetben elkötelezett intézményként nevelési-oktatási intézményeiket.¹¹ Az Alkotmánybíróság korai határozatában megfogalmazottak szerint az állam és az állami intézmények vallási-világnézeti semlegessége nem jelent közömbösséget¹² és nem jelent értéksemlegességet sem.¹³ Az Alaptörvény új eleme a kulturális elkötelezettségen túl értékelkötelezettséget rögzít, ugyanakkor továbbra sem jelent hitbeli, vallási vagy világnézeti elkötelezettséget.

A keresztény kultúrán alapuló értékrend szerinti nevelés a szülőknek a nevelés meghatározására irányuló természetes joga (XVI. cikk (2)), a lelkiismeret és vallás szabadsága (VII. cikk (1)) és a vallási alapon történő megkülönböztetés tilalma (XV. cikk (2)) összefüggésében értelmezendő és alkalmazandó. Kérdés, hogy a keresztény kultúrán alapuló értékrend a hazánkban jelenleg fennálló értékrend megőrzésére és továbbadására szólít-e fel, vagy ennél dinamikusabb értelmezést igényel. Ott, ahol a keresztény hit és erkölcs, illetve a Magyarországon uralkodó – akár törvényekbe is foglalt – gyakorlat között szakadék tátong, a gyakorlat felelne meg a „hazánk (...) keresztény kultúráján alapuló értékrend”-jének? Nem pusztán történelmi tapasztalat, hogy az állam fogalmilag képtelen arra, hogy hit kérdéseiben állást foglaljon. Nem vitatható, hogy kultúránk a keresztény hitben és hagyományban gyökerezik: az állam – ha nem ellensége saját magának – e kultúrát védelmezheti és védelmezi, illetve a közoktatás rendszerén keresztül is arra törekszik, hogy a következő nemzedéknek átadja. Ugyanakkor éppen a lényeg mindig rejtve marad előtte: az egyéni lelkiismeret és a keresztény közösség, az egyház ügye marad annak meghatározása, hogy mi felel meg a keresztény névnek.

¹⁰ 2011. évi CXCV. tv. 3. § (3)

¹¹ 2011. évi CXCV. tv. 31. § (2) a)

¹² 4/1993. (II. 12.) AB

¹³ 48/1998. (XI. 23.) AB